

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อารยธรรมล้านนา (พะเยา แพร่ น่าน) และสุโขทัย (กำแพงเพชร สุโขทัย) เพื่อเชื่อมโยงกับอารยธรรมล้านช้าง (หลวงพระบาง) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวของอาณาจักรสุโขทัย (กำแพงเพชร สุโขทัย) และล้านนาตะวันออก (แพร่ น่าน และพะเยา) และอาณาจักรล้านช้าง (หลวงพระบาง สปป. ลาว) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ และทำการประมวลผลข้อมูลด้วยการพรรณนา และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) มีผลการวิจัยสรุปดังนี้

สรุปผลการวิจัย

ผลจากการศึกษาและพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวของอาณาจักรสุโขทัย (กำแพงเพชร สุโขทัย) และล้านนาตะวันออก (พะเยา แพร่ น่าน) และอาณาจักรล้านช้าง (หลวงพระบาง สปป. ลาว) สรุปผลการวิจัยได้จำนวน 3 เส้นทาง ดังนี้

1. เส้นทางที่ 1 “เส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนาตะวันออก” ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดพะเยา จังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน ซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวด้านอารยธรรมเชิงประวัติศาสตร์ ได้แก่ (1) อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง -> (2) วัดศรีโคมคำ -> (3) วัดพระธาตุจอมทอง -> (4) พระธาตุข่อแฮ -> (5) คุ้มเจ้าหลวงเมืองแพร่ -> (6) พระธาตุแช่แห้ง -> (7) วัดภูมินทร์ -> (8) พระธาตุช้างค้ำวรวิหาร

ในภาพรวมคุณค่าและความสำคัญทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนา (พะเยา แพร่ น่าน) พบว่า เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของอารยธรรมล้านนา ยังคงได้เห็นร่องรอยของสถาปัตยกรรมล้านนา ได้แก่ โบสถ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่ยังคงสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในพื้นที่อารยธรรมล้านนาด้านสภาพแวดล้อมทางการท่องเที่ยวยังคงมีปัญหาท้าทายในช่วงฝนตกหนัก เนื่องจากสภาพบ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงส่งผลให้โบราณสถานบางส่วนทรุดโทรมลงอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้การเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางได้โดยรถยนต์ส่วนตัว ตลอดข้างทางมีลักษณะภูมิประเทศที่สวยงามเป็นหุบเขาสลับกับที่ลุ่ม ตลอดสองข้างทางมีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจทั้งทางด้านวัฒนธรรม ได้แก่ วัด พระธาตุ ศูนย์วัฒนธรรม หมู่บ้านที่ยังคงแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่น่าสนใจต่าง ๆ มากมาย นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางโดยเครื่องบินได้โดยใช้ท่าอากาศยานจังหวัดน่าน ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวที่มีบริการในภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับดี จำนวนนักท่องเที่ยวจะเดินทางมาเที่ยวเป็นจำนวนมากในช่วงงานเทศกาลที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวล้านนา อาทิ กิจกรรมตักบาตรเป็งปุด (วันพุธเดือนเพ็ญ) กิจกรรมประเพณีสงกรานต์

ล้านนา เป็นต้น ในส่วนของการบริหารจัดการการท่องเที่ยว พบว่า หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว ทั้งในส่วนระดับจังหวัดและระดับภูมิภาคให้การส่งเสริมประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวทั้งกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทย และกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติอย่างสม่ำเสมอ

ผลการประเมินเส้นทางการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่มีการให้ข้อคิดเห็นให้ต้องการขยายกลุ่มนักท่องเที่ยวเส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนาตะวันออก (พะเยา แพร่ น่าน) ออกไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติ เนื่องจากเล็งเห็นว่านักท่องเที่ยวชาวไทยน่าจะสามารถเสนอขายเส้นทางได้ไม่ยาก เนื่องจากเป็นเส้นทางที่มีการไหว้พระธาตุประจำปีเกิดซึ่งได้รับความนิยมในกลุ่มคนไทยอยู่แล้ว ดังนั้นเส้นทางท่องเที่ยวดังกล่าวจะอยากจะเสนอขายตลาดชาวต่างชาติ ที่ต้องการท่องเที่ยวแบบสบายๆ ไม่วุ่นวายเหมือนจังหวัดเชียงราย หรือเชียงใหม่ โดยอาจจะเน้นการประชาสัมพันธ์ควบคู่กันว่า เส้นทางท่องเที่ยวดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงไปยังเมืองหลวงพระบางหรือจีนได้

2. เส้นทางที่ 2 “เส้นทางท่องเที่ยวมรดกไทย มรดกโลก” ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดสุโขทัยและกำแพงเพชร ซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวด้านอารยธรรมเชิงประวัติศาสตร์ ได้แก่ (1) วัดมหาธาตุ -> (2) วัดศรีสวาย -> (3) วัดศรีชุม -> (4) วัดช้างล้อม -> (5) วัดพระแก้ว -> (6) วัดพระสี่อิริยาบถ -> (7) วัดช้างรอบ

ในภาพรวมคุณค่าและความสำคัญทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย และอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร มีเรื่องราวความเป็นมาที่คุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนานมากกว่า 700 ปี อีกทั้งยังได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นพื้นที่เมืองมรดกโลก นับว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศ มีความสมบูรณ์และมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการรองรับนักท่องเที่ยวได้เป็นจำนวนมาก เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่ในบริเวณที่ใกล้กัน ใช้เวลาในการเดินทางไม่นานนัก โดยแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งตั้งอยู่ห่างจากบริเวณชุมชนส่งผลต่อความสะดวกในด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว หากแต่แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดสุโขทัยและจังหวัดกำแพงเพชรเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักในกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดีอยู่แล้ว ดังนั้นกิจกรรมในส่วนของการประชาสัมพันธ์จึงมีค่อนข้างน้อย โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของเน้นการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ๆ อาทิ กิจกรรมการท่องเที่ยวด้วยจักรยาน เป็นต้น ซึ่งนอกจากการเดินทางโดยรถยนต์แล้ว นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางด้วยเครื่องบินได้ที่ท่าอากาศยานจังหวัดสุโขทัย

ผลการประเมินเส้นทางการท่องเที่ยว เสนอให้เน้นการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวด้วยการเร่งฟื้นฟูในส่วนที่สึกหรอและเสื่อมโทรมเพราะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงมานาน อาจจะทำให้ขาดการบริหารจัดการที่จะต้องดูแลอย่างต่อเนื่อง สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ จึงไม่ได้รับการปรับปรุงเมื่อเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นใหม่ สร้างความร่วมมือให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญ การกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นร่วมสร้างจุดขายทางการท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจมากขึ้น อาทิ การพัฒนาสินค้าท้องถิ่น การเพิ่มกิจกรรมประจำปีของจังหวัด การแนะนำแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงก็จะมีส่วนช่วยให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวเพิ่มมากขึ้น และบ่อยขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็วางจุดขายของเส้นทางด้วยการนำเอาแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัด

กำแพงเพชรมาโปรโมท เพื่อการกระจายตัว และการเปิดมุมมองของอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งมีนักท่องเที่ยวบางกลุ่มไม่เคยเห็น นำไปสู่การเดินทางมาเที่ยวซ้ำ (Repeat tourist)

3. เส้นทางที่ 3 “เส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมตะวันออก” ประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรล้านนา อาณาจักรล้านช้าง ซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวด้านอารยธรรมเชิงประวัติศาสตร์ ได้แก่ (1) กำแพงเพชร -> (2) สุโขทัย -> (3) พะเยา -> (4) แพร่ -> (5) น่าน -> (6) หลวงพระบาง

การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยประวัติศาสตร์ กล่าวคือ เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของอาณาจักรสุโขทัย เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อาณาจักรล้านนาตะวันออก และเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อาณาจักรล้านช้าง โดยในปัจจุบันนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงได้ด้วยรถยนต์ ระยะทางเชื่อมต่อช่วงประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เนื่องจากมีความสะดวกปลอดภัย นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางออกจากจังหวัดน่านผ่านเมืองไชยบุรีเข้าสู่เมืองหลวงพระบางซึ่งใช้เวลาโดยประมาณ 10 ชั่วโมง เป็นเส้นทางกาลเวลาแห่งการย้อนรอยประวัติศาสตร์ ในปัจจุบันหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ได้มีการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชื่อมโยงเพื่อนำไปสู่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ใกล้เคียง อาทิ การพัฒนาเมืองไชยบุรี เมืองหงสา เพื่อให้เป็นจุดแวะพักสำหรับนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ในส่วนของประเทศก็เน้นการส่งเสริมแคมเปญ THAINESS เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวเกิดการพักค้างในเส้นทางท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น มีความร่วมมือในการวางนโยบายสนับสนุนการท่องเที่ยวข้ามแดน และมีการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย

ผลการประเมินเส้นทางการท่องเที่ยว มีการให้ข้อคิดเห็นในเรื่องของการเดินทางว่า ปัจจุบันนักท่องเที่ยวสามารถใช้วิธีในการเดินทางที่หลากหลาย ดังนั้นจึงควรมีการประชาสัมพันธ์หรือการสร้างจุดขายของเมืองที่อยู่ในเส้นทางท่องเที่ยวว่าเหตุใด นักท่องเที่ยวจึงควรที่จะเดินทางไปตามเส้นทางดังกล่าว การสร้างจุดขาย การสร้างความแตกต่าง หรือการสร้างเรื่องราวในพื้นที่แต่ละแห่งให้น่าประทับใจ มีการร้อยเรียงกันเป็นเรื่องราวทางอารยธรรมนับเป็นจุดสำคัญของเส้นทางที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น ทำให้เส้นทางนี้น่าสนใจและกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ชอบเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ หรือกลุ่มนักเรียน นักศึกษาที่ต้องศึกษาค้นคว้าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์จะเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มหลักที่จะทำให้เส้นทางการท่องเที่ยวนี้ได้รับความนิยมมากในอนาคต

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย เส้นทางท่องเที่ยวเพื่อเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อารยธรรมล้านนา (พะเยา แพร่ น่าน) และสุโขทัย (กำแพงเพชร สุโขทัย) เพื่อเชื่อมโยงกับอารยธรรมล้านช้าง (หลวงพระบาง) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผลการวิจัยที่ได้เน้นว่ามีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์ฟื้นฟู ตลอดจนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ดังแนวคิดของ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและได้รับความเพลิดเพลิน

พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จะเป็นการช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจภาคการท่องเที่ยวแล้วนั้น การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ยังมีประโยชน์ในด้านการสร้างจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่น เล็งเห็นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม ประเพณี อัตลักษณ์ การอนุรักษ์วิถีชีวิตดั้งเดิมมิให้สูญหายไป สอดคล้องกับ ณิชภาพร แสงเหมือนขวัญ (2555) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การศึกษาเส้นทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวยอง ในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน” ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการวิจัยเส้นทางการท่องเที่ยวว่า เส้นทางวัฒนธรรม สามารถใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนการท่องเที่ยวให้เกิดการเรียนรู้วัฒนธรรมในชุมชนทั้งเยาวชน ประชาชนในท้องถิ่นให้ร่วมกันรักษาเอกลักษณ์ที่ตนมีเอาไว้เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน

“เส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนาตะวันออก (พะเยา แพร่ น่าน)” เป็นเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมเส้นใหม่ ได้รับความนิยมในกลุ่มคนไทย หากแต่ยังไม่เป็นที่รู้จักมากนักในกลุ่มของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ดังนั้น เส้นทางท่องเที่ยวควรจะได้เจาะตลาดกลุ่มชาวต่างชาติ เน้นการประชาสัมพันธ์เส้นทางเชื่อมโยงไปยังเมืองหลวงพระบางหรือจีนได้ สอดคล้องกับ เศกสรรค์ ยวงวิชัย (2549) ได้ทำการศึกษา เรื่อง “ศักยภาพพื้นที่เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวชายแดนไทย-ลาว: กรณีศึกษาจังหวัดหนองคาย และนครหลวงเวียงจันทน์” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพของอุปทานด้านการท่องเที่ยวชายแดนไทย-สปป.ลาว ในส่วนของการให้บริการทางการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์ ศึกษานโยบายภาครัฐของรัฐบาลไทย และ สปป.ลาว ในการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวเชื่อมโยงระหว่างจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์ ศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างประเทศในเขตพื้นที่จังหวัดหนองคาย และนครหลวงเวียงจันทน์ ศึกษาการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวขององค์กรภาครัฐ และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องในเขตพื้นที่จังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์ วางแผนกลยุทธ์การท่องเที่ยวแบบบูรณาการที่เหมาะสมกับทั้งสองประเทศในเขตพื้นที่จังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์ เพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวเชื่อมโยง

“เส้นทางท่องเที่ยวมรดกไทย มรดกโลก (กำแพงเพชร สุโขทัย)” เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงติดอันดับโลกอยู่แล้ว ดังนั้นการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ การกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นร่วมสร้างจุดขายทางการท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจมากขึ้น อาทิ การพัฒนาสินค้าท้องถิ่น การเพิ่มกิจกรรมประจำปีของจังหวัด การแนะนำแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงก็จะมีส่วนช่วยให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวเพิ่มมากขึ้นและบ่อยขึ้น สอดคล้องกับ Forristal (2009) ได้ศึกษาลักษณะที่เป็นเสน่ห์และแง่มุมต่างๆ ทางโอกาสการใช้วัฒนธรรมเป็นฐานสำหรับการท่องเที่ยวของเมืองโปรเฟต มีสาระสำคัญว่าวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวสนใจมีทั้งวัฒนธรรมที่จับต้องได้และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น ประวัตินามความเป็นมาของชนเผ่าอินเดียนแดงซอร์นี่ กิจกรรมทางวัฒนธรรม แหล่งวัฒนธรรม งานมหรหรรมาการทำอาหาร และการเล่านิทานพื้นบ้าน และสอดคล้องกับ ชุมพล รอดแจ่ม (2555) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” ได้เสนอแนะแนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว โดยหน่วยงานราชการในระดับท้องถิ่น

ควรมีการสำรวจความต้องการของชุมชนถึงความพร้อมในการปรับปรุงพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในระยะยาวเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

เส้นทางท่องเที่ยวอยู่อารยธรรมตะวันออก เป็นการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อารยธรรมล้านนา (พะเยา แพร่ น่าน) และสุโขทัย (กำแพงเพชร สุโขทัย) เพื่อเชื่อมโยงกับอารยธรรมล้านช้าง (หลวงพระบาง) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีความสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การตลาดด้านการท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ.2555-2558 (ASEAN Tourism marketing strategy 2012-2015) ซึ่งมีเป้าหมายหลัก คือ การเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาเยือนมากกว่าหนึ่งประเทศในภูมิภาค เพื่อส่งเสริมการสร้างอาเซียนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับโลก และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงความสามารถด้านการตลาดและทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวของแต่ละประเทศสมาชิกเป็นสำคัญอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ผลการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในเส้นทางท่องเที่ยวแสดงให้เห็นว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ได้รับการดูแลเป็นอย่างดีหากแต่ขาดการดูแลรักษาโดยชุมชน ดังนั้นจึงควรเพิ่มกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้น
2. ควรมีโครงการส่งเสริมเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อเชื่อมโยงอารยธรรมล้านนา สุโขทัย และล้านช้างเพื่อแสวงหาตลาดการท่องเที่ยวใหม่

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมโดยเจาะความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มเพื่อการจัดทำแผนการตลาดให้ตรงกับกลุ่มนักท่องเที่ยวแต่ละประเทศ ตลาดจนการวางแผนพัฒนาสาธารณูปโภคในแหล่งท่องเที่ยว
2. ควรมีการศึกษาแนวทางการฝึกอบรมพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะกลุ่มมัคคุเทศก์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยเฉพาะ